

K E S S L E R H O C A N I N Ö L Ü M Ü

Prof. Dr. Orhan Tuna

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi

Bundan kısa bir müddet önce, Batı Almanyadan gelen bir «kara haber», muhterem ve faziletli Kessler hocamızın vefat ettiğini bildiriyordu. Gerçi uzun zamandan beri kronik bir kalp hastalığından muztarip bulunan, yaşı da bir hayli ilerlemiş olan hocamızın ölümü bir sürpriz teşkil etmemekle beraber, ne de olsa ölüm çok sevilen ve sayılan insanlar için, hususiyle Kessler gibi bütün ömrü, hiç bir zaman sonu gelmeyecek çırpıntılı, şiddetli, çetin ve fırtınalı mücadelelerle geçmiş bir şahsiyet için, kendisine bütün kalpleriyle ıvazsız ve garazsız şekilde bağlı olanlar ve merhumdan her şeyden önce bir nebze dahi olsa ahlâk, fazilet, diğergâmlık ve insanlık dersi almış bulunanlar tarafından hiç bir zaman akla getirilmek istenmeyen nahos bir akibet idi. Her halde bütün hayatını, ikbal ve saadeti hürriyet ve insanlık mücadelesi uğruna feda etmeyip, bir çok meslekdaşları gibi bir kenarda durup oturacak karakterde yaratılsa idi, hocamız bu yolda feda ettiği «kalb» ini korur ve daha uzun yıllar yaşatabilirdi. Ancak Kessler, kendisini uzaktan ve yakından tanıyanların da bildiği gibi, bu yaradılıştaki bir insan değildi. Küçük yaşlarda bulunan dört çocuğunu ve refikasını, icabında pek karanlık bir geleceğe terk etmeği göze alarak, amansız bir dikta rejimine karşı mücadeleye girişmek, ancak ve ancak Kessler ve maalesef pek az emsâline yaraşan bir «hayat yolu» idi.

Kessler hoca 1951 yılı başlarında yurdumuzdan ayrıldıktan sonra, «vatanda ölmek» kaygusuyla memleketine dönmüş ve 1958 senesine kadar Göttingen Üniversitesinde hocalık yapmıştır. Bu müddet içinde bir çok defalar ağır şekilde hastalanmış, hayatından bütün ümitlerin kesildiği anlar olmuş, ancak 1958 den sonra ilmi faaliyete son vererek, kat'i ve nihai istirahatata çekilmesi zarureti hissedilmişti. İşte 1958 den beri Kassel şehrindeki «ihtiyarlar evi»ne göç etmesi ve mutlak surette münzevî bir hayat sürmesi böyle bir mecburiyetin neticesi olmuştur. Bu yıllar zarfında İktisat Fakültesinin

kadirşinas mensupları kendisinin bütün masrafları Üniversitece karşılanmak suretiyle, bir kaç konferans vermek ve seminer yapmak maksadiyle, Türkiye'ye davet etmişlerse de, sıhhi sebepler yüzünden hocamız bu kalpten gelen ısrarlı davetlere maalesef icabet edememiş, ancak «unutulmamış» olması, kendisini sonsuz derecede sevindirmiş ve her vesile ile bu memnuniyetini izhar etmiştir.

*
**

Öte yandan daima «şövalye halk» olarak vasıflandırdığı Türk milletinin sendikacı evlâtları, Kesslerin müstesna rehberliğini unutmamışlar ve unutmayacaklardır. Zira Kessler, aşağıda da bu küçük yazının hacmi nisbetinde ifadeye çalışacağımız gibi, yurdumuzda sendikacılık hareketlerinin, kooperatifçilik cereyanlarının, kendi kendine yardım rejiminin doğup yerleşmesinde yorulmak bilmez bir gayretle çalışmış, resmî ve şekli vazifelerinin pek çok dışına çıkarak, bütün vaktini bu hareketlere rehberlik edecek insanların yetişmesine harcamış, bu hususta hiç bir şahıs ve teşekkülden en küçük bir maddî karşılık beklememiştir. Günün birinde, 1949 yılı başlarında, kendisine bir «işveren sendikası»nın kurulması hususunda ilmi yardım için ricaya gelen yetkili bir temsilci, bu iş için talep edilecek ücreti sorduğu zaman, hocamızın yerinden fırlayarak bu teklifi yapana nasıl hakaret ettiğine ve «bu dünyada her işin para ile mi yapılacağını sanıyorsunuz» hitabıyla ziyaretçiyi kovduğuna bu satırların muharriri bizzat şahit olmuştur.

*
**

Şimdi de bir az merhum ve muhterem hocamızın biyografisinden bahsedelim :

Prof. Kessler 16/8/1963 tarihinde Batı Almanyanın Kassel şehrinde bir ihtiyarlar evinde vefat etmiştir. Kendisi bir kaç gün daha yaşasa idi, 24 Ağustos 1963 de, sekseninci doğum yılını idrak edecekti.

Prof. Kessler 24/8/1883 tarihinde Şarkî Prusyanın küçük bir kasabası olan Wilmsdorf'da doğmuş, 1901 - 1907 yıllarında Berlin ve Leipzig Üniversitelerinde yüksek tahsilini yapmış, bir çok ilmi ve idari faaliyetleri müteakip, 1912 de Jena Üniversitesine İktisat Profesörü seçilmiş, 1927 de Leipzig Üniversitesinden vaki davet

üzerine buraya nakletmiş ve 1933 yılına kadar bu Üniversitede hocalığa devam etmiştir.

1933 senesinde Almanyada Nasyonal Sosyalist İşçi Partisinin iktidara gelmesini müteakip, artık muhterem hocamız için vatanında barınmak ve çalışmak imkânı kalmamıştır. Yahudilikle uzaktan ve yakından hiç bir alâkası olmamasına rağmen, bu partiye karşı giriştiği şiddetli mücadele, 1933 den sonra, umumiyetle hürriyetsiz yaşayamayan ve yaşamak da istemeyen bir çok Alman vatandaşı gibi, Kesslerin de kara listede yer almasına, şiddetli ve hiddetli takiplerin mevzuunu teşkil etmesine yol açmış, hattâ zaman zaman zindan hayatı yaşamıştır. «Hayat Yolum» adlı yazısında bu hâdiseleri bizzat kıymetli hocamızın ağzından dinliyelim: Burada sadece hayatımın dış aleminden bahsetmek isterim. İç alemimin kısmen tatlı, fakat büyük bir ekseriyeti ızdırap dolu kısımları örtülü kalacaktır. Esasen iç alemimizi kaplıyan örtüyü kaldırmak sadece şairlere yaraşır.

.....1929 yılından itibaren başlayarak gittikçe şiddetini arttıran Milletlerarası ekonomik kriz, Birinci Cihan Harbi sonunda mağlup olan ve o zamandan beri yarı kötürüm halde sürüklenen Almanyada yedi milyon işsiz doğmasına sebep olmuştur. Büyük bankalar ve malî müesseseler iflâs ediyor, ümitsizlikten bir çok kimseler kısmen komünist, kısmen de sosyalist sıfatına rağmen, sosyalizmle hiç bir alâkası olmayan nasyonal sosyalist cereyana itibar etmek suretiyle kendilerini siyasi radikalizmin kucağına atıyordu. Münevver Alman vatanseverleri ise halkın bu şekilde radikalleştirilmesine karşı amansız bir savaşa başlamış bulunuyorlardı. Ben de bu yoldaki mücadelelere katıldım. Hatta Hitler rejimi aleyhindeki «mücadele ve kalkınma» adlı son kitabı ben yazdım, ayrıca Almanların Hitler'e inanmamalarını bir çok kereler hatırlattım. Bunun üzerine Leipzig Üniversitesindeki vazifeme son verildi. Hürriyet, hukuk ve adalet uğruna mücadele ettiğinden dolayı, zalim ve gaddar insanların eline geçmiş olan rejim tarafından kürsüsünden atılan ilk Alman Profesörü ben oldum. Mesele bununla da bitmedi. Muhakemesiz ve davasız hapsedildim. Hemşehrim olan o zamanki Cumhurbaşkanı Hindenburg'un delâletiyle tahliye olundum. Fakat Hindenburg'un vefatından sonra, yeni yeni kurulmakta olan temerküz kamplarından birine sevkim için tekrar aranmağa başladım. Aylarca izimi belli etmeden Almanya içinde dolaştım. Nihayet Türk hariciyesinin müdahalesiyle çıkış müsaadesi aldım ve 1933 yılı Aralık ayında

ailemle birlikte Türkiye'ye geldim. Bu itibarla asil ve gövdeye Türk halkına, bana tekrar ilmi faaliyet imkânını vermiş olmasından dolayı ilelebet minnettar kalacağım».

*
**

Filhakika 1933 Üniversite reformu neticesinde elli müteviz yabancı ilim adamı ile birlikte Kessler de Türkiye'ye gelmiş ve 1951 yılı ilkbaharına kadar yurdumuzda ilmi faaliyetlerin yayılması hususunda gerçekten yorulmak bilmez bir gayretle çalışmıştır. Bu arada hemen ilâve etmek lâzımdır ki, pek az ilim adamı Kessler gibi resmî vazife ve mükellefiyetlerinin dışına taşmış, memleketin ve halkın meseleleriyle uğraşmış, yurdumuzu baştan başa dolayarak benimsemiştir. Aslında doktrinci bir ilim adamı olmaktan çok, ahlakçı ve aksiyoncu bir sosyolog olan ve Garpteki sosyal liberal ceryana mensup bulunan Kessler, alın yazısına ve determinist görüşlere asla itibar etmez, bütün meselelerin irade yoluyla hal edileceğine inanır, daima böyle bir dünya görüşünden hareket ederdi. Uzun süren ve çetin mücadelelerle geçen fırtınalı, hareketli ve bereketli hayatı, kendi şahsiyetinin şaşmaz bir âyinesi olmuştur.

*
**

Hocamız Kessler Türkiye'de Sosyal Siyaset ceryanlarının ve sosyal esprinin yerleşmesinde ciddi ve ilmi manâda ilk rehber ve müşir olmuş, batıdaki sosyal reform hareketlerinin hususiyetle «kendi kendine yardım mekanizması» yoluyla başlayıp devam etmesi hususunda önderlik etmiştir. Esasen 1945 yılında ikmal ettiği ve tarafımızdan aynı yıl içinde tercüme ve neşredilen «İçtimâî Siyaset» adlı eser, memleketimizde bu sahada yayınlanmış ilk kitaptır. Bu kitap müellifin bütün fikirlerini, sosyal ve siyasî kanaatlerini aksettirmesi itibarıyla ayrıca dikkate değer. İkinci Cihan Savaşının akıbet ve neticesinin dahi kestirilmesine imkân bulunmayan karanlık yıllarda hazırlanmış olan bu eser, dikta rejimlerine karşı çetin bir mücadeleyi dile getirmekte, yeni sosyal meselelerin çözüm imkânlarını, Türkiye'de hür sendikacılığın ve kollektif münasebetler sisteminin gelişmesinde aramaktadır.

Diğer taraftan bu satırların yurdumuzda «Tek parti» ve «Tek şef» devrinde ve son zamanların siyasî literatüründe yer etmiş bulunan bir tabirle «kapalı rejim»in kucağında yazılmış olması ve mü-

ellifinin ise adeta «siyasî bir mülteci» durumunda bulunması, bu fikirlerin gözlerde alabildiğine büyütülmesini haklı göstermektedir. Grev hakkı Kessler hoca için «mukaddes ve vazgeçilmez bir hak»dır. 1950 yılından sonra dahi «grevsiz bir kollektif akit rejimi»ni müdafaa eden alâkahılar ve selâhiyetliler bu eseri bugün dahi okusalar çok faydalanırlar.

Filhakika Prof. Kessler'in sendikacılık hareketleri hakkındaki fikirlerini iyice anlıyabilmek için, kendisinin neşriyatından birkaç cümleyi buraya dercetmek istiyoruz :

«... Teşebbüs erbabı istihdam şartlarını tam mânasıyla kendi ihtiyar, ihtiyaç ve menfaatlerine göre işçilere zorla kabul ettirmeğe koyulduktan sonra, hiç şüphesiz devletlerin hür sendikacılık aleyhindeki davranışlarını izah etmek fevkalâde zordur. Filhakika bilindiği gibi, işçilerin ve ailelerinin bütün varlıkları, hayatları boyunca iş akdinin ihtiva ettiği şartlara bağlı bulunmaktadır. Şayet Devlet, işçilerin kendi meslek arkadaşlarıyla birleşmelerine ve toplu bir şekilde hareket etmelerine devamlı şekilde mani olursa, pek tabi olarak bunların kendi iş şartları üzerinde tesirli olmalarına ve bu şartların islâhına matuf hareketlerde bulunmalarına imkân yoktur... Ancak ve ancak birleşme hakkı, sendika teşkili hürriyeti işçilere gerçek mânada bir yardım temin edebilir. Filhakika emeklerinden başka hiçbirşeyleri olmayan işçiler ve müstahdemler için hür sendikacılık hakkının ve bu hakkı bahşeden hukukun ehemmiyetini, mübalâğaya düşmekten aslâ korkmaksızın büyültmek kabildir. Ancak ve ancak kendi kendine yardım etmek isteyen ve bunda muvaffak da olan bir insan, tam ve kâmil bir insan telâkki edilir ve koalisyon hürriyetine ve serbest matbuat rejimine sahip olan bir halk da gerçekten hür bir halk sayılabilir.... Filhakika hür bir koalisyon hakkı, en mükemmel koruyucu mevzuatın ihtiva ettiği yüzlerce maddeye nazaran işçiler için çok daha emin ve çok daha sağlam bir mesnet teşkil eder. Ancak zabıtanın, kanunlardan, idarî ve kazafî makamlardan hiçbir mümanaat görmeksizin kendi meslek arkadaşlarıyla serbest bir şekilde birleşebilen ve toplantılarda, matbuatta kendi alâka ve menfaatlerini açıkça müdafaa etmek hakkına sahip bulunan işçilerdir ki, kendilerini devletin aynı ve müsavi haklara sahip vatandaşları ve cemiyetin hür ve bağımsız üyeleri olarak hissedebilirler. Hür organizasyonların canlı ve hareketli hayatını henüz tanımamış bulunan ve kendi kendine müessir bir şekilde yardım etmek fikrinin henüz gelişmemiş olduğu memleketlerde, hür

sendikacılık hakkının haiz olduğu ehemmiyete ne kadar yüksek sesle işaret edilse yine azdır. Eğer doğrudan doğruya işçilerin siyasi bir organizasyonu olan Labour Party bugün İngilterede politika hayatının en kuvvetli temellerinden birini teşkil ediyor ve eğer Lordlar'dan ve Müteşebbislerden mürekkep ananevi İngiliz Devleti, bugün bütün garp aleminin en hür bir halk devleti ve en muhkem bir siyasi teşekkülü bulunuyorsa İngilterenin bunu herşeyden evvel 1824 tarihli Sendikalar Kanunu'na borçlu olduğunu söylemek, asla bir mübalâğa teşkil etmez...

Filhakika en hayırhah şekilde hareket eden otoriter bir devlet dahi, birbirine ekseriya aykırı durumda bulunan çeşitli menfaatleri devamlı surette uyuşturup uzlaştırmaktan ekseriya aciz kalmaktadır. Devletin halka olan itimadı hür bir sendikacılık hakkının bahşedilmesi için hiç şüphesiz daima ilk şartı teşkil ederki, böyle bir itimadın vâsilit ve istibdat rejimlerine dayanan devletlerde hiçbir zaman mevcut olmadığını söylemeye dahi lüzum yoktur. Fakat hususiyle İngilterede ve diğer garp memleketlerinde yapılan bu son yüzyirmi senelik denemelerden, devletin halka olan derin itimadının ne kadar zengin ve muvaffak neticeler verebileceği artık anlaşılmiş bulunmaktadır.»

Kessler hocanın gönülden inandığı «hür sendikacılık», «kendi kendine yardım hareketi», «kollektif münasebetler sistemi» hakkındaki fikirleri ve düşünceleri elbette yukarıya dercettiğimiz satırlardan ibaret değildir. Esasen bundan otuz beş yıl kadar önce, Alman İktisadî İlimler Ansiklopedisine yazdığı ve kendisinin büyük bir şöhret kazanmasına yol açan «İşveren Sendikaları» hakkındaki uzun ve derin araştırması, ilim hayatının her türlü zikzaktan, çıkar düşüncesinden, şöhret ve politika ihtirasından ne derece uzak olduğunu ve hocanın bu kabil âmalin ne derece ötesinde bulunduğunu açıkca göstermektedir.

*
**

Yazımızın bir yerinde de işaret ettiğimiz gibi, Kessler hoca memleketimizde «Tek parti» ve «Tek şef» rejiminde ve gerçekten otoriter bir siyasi sistem içinde dahi derslerinde, konferanslarında, seminerlerinde ve neşriyatında daima insanlık hakları, hür sendikacılık ve kendi kendine yardım fikirlerini müdafaa etmiş, Türkiyenin, şartlar müsaade eder etmez bu yola gideceğini, gitmek zorunda olacağını telkine çalışmıştır. Ancak hocamız bu sahadaki

daha müsait çalışmaları şüphesiz İkinci Cihan Savaşı sonrasında bulmuş ve böyle bir atmosferden büyük bir haz duymuştur.

Bir defa kendisi 1945 yılından itibaren çalışma hayatımızı düzenleyen yeni kanunların hazırlanmasında ve yeni müesseselerin kurulmasında büyük bir rol oynamış, Çalışma Bakanlığı, İşçi Sigortaları Kurumu ile İş ve İşçi Bulma Müesseseleri teşkil edilirken, vaki davet üzerine birçok defalar Ankaraya gitmiş, orada alâkalılara konferanslar vermiş, seminerler idare etmiş ve yeni organizasyonların dayanacağı mesnetler hakkında ilgilileri aydınlatmış, sigorta prim hesaplarının yapılmasına dahi katılmıştır. Diğer taraftan Kessler hoca henüz ortada sendikacılık hareketleri ve bu hareketlere temel teşkil eden mevzuat ve müesseseler yokken, sendika hürriyetine ait fikirleri yorulmak bilmez bir gayretle yaymış, neşriyat ve konuşmaları ile müsait bir zeminin hazırlanmasında yurdumuzda belli başlı rolü oynamıştı. Bu itibarla aşağıda bahis konusu olan sendikalar mevzuatının tedvinindeki hissesi büyüktür.

Hususiyle 1946 - 1947 tarihlerinde koalisyon yasaklarının tedricen kaldırılmasından sonra hocamız için engin bir faaliyet sahası açılmış, hemen her hafta yeni yeni doğmakta olan sendikaların idarecileri ile toplantılar düzenleyerek, modern işçi sendikalarının kuruluş, mahiyet, cemiyet hayatındaki fonksiyonları hakkında, bu sahada hemen tamamiyle habersiz olan Cumhuriyet Devri'nin ilk genç sendika idarecilerini tenvir etmiştir. İşte o tarihlerde bu toplantılara katılmak suretiyle «Sendikacılık»ı ilk defa hocamızdan öğrenen ve ilk derslerini ondan alan işçilerimiz, müteakip devrede Türk Sendikalarını ehliyet ve liyakatla sevk ve idare etmiş ve etmekte bulunmuşlardır. Bunlar arasında Zühtü Tetey, Seyfi Demirsoy, Bahir Ersoy ve daha birçoğları sayılabilir.

Ancak hocamız bu faaliyetlerle de iktifa etmemiş, 1948 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Müdürü sıfatıyla, «Sosyal Siyaset Konferansları Serisi»ni tesis etmiş, bu konferansları tedricen bütün yurda yaymağı düşünmüştü. Gariptir ki, konferanslar serisinin onuncu dönüm yılında, fikir hürriyetine hiçbir kıymet vermeyen, insafsız bir iktidarın aynı kalitedeki bir selâhiyetlisi, bu konferanslara nihayet verilmesi için elindeki bütün iktidar vasıtalarını kullanmış, bu suretle işçilerin zulmetten kurtarılmasına, şahsiyet sahibi olmalarına müsaade etmemiştir.

Ancak sel gitmiş, kum kalmış, kötü politikacılar bu memleketin siyaset hayatından tasfiye edilmişler, işçilerimiz ve işverenlerimiz medenî haklarına nihayet kavuşmuşlardır. Bundan dolayı Türkiyenin ilk sendikacı nesli bu «susmasını bilmeyen adam»a ilelebet minnettar kalacaktır.

*
**

İşte Yurdumuz ve Garp Dünyası gerçek kültürün muazzam şahsiyetlerinden, ilim, ahlâk, hürriyet ve faziletin hakiki temsilcilerinden biri, hem de cidden ender biri olan Kessler hocayı kaybetmekten mütevellit derin acı içindedir. Kessler, bu celâdet ve medenî cesaret sahibi büyük insan, bu hürriyet ve insanlık mücadelesinde korku nedir bilmez adam memleketimize olan borcunu fazlasıyla ödemiş ve kendi güzide vicdanını bütün hayatı boyunca tatmin etmiş olarak dünyamızdan ayrılmıştır. Gelecek nesiller adını unutmayacaklardır.